

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»
на тему: «Особливості адміністративного судочинства в Україні»

Студент групи: ПРм-13

Якимишин Костянтин Андрійович

Керівник: д.ю.н., проф.

Кравчук Мар'яна Юріївна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS ____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

<i>ВСТУП.....</i>	<i>3</i>
<i>РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ.....</i>	<i>5</i>
1.1. Визначення поняття адміністративного судочинства	5
1.2. Принципи адміністративного судочинства: сутність та значення ...	6
1.3. Роль адміністративного судочинства у формуванні правової держави.....	8
<i>РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ.....</i>	<i>11</i>
2.1. Особливості суб'єктного складу в адміністративному судочинстві...	11
2.2 Специфіка процесу доказування та активна роль суду в адміністративному судочинстві.....	13
2.3. Особливості розгляду адміністративних справ та механізм їх оскарження	15
<i>РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ.....</i>	<i>18</i>
3.1. Сучасні проблеми організації та здійснення адміністративного судочинства.....	18
3.2. Вплив європейських стандартів на адміністративне судочинство України	19
3.3. Перспективи вдосконалення адміністративного судочинства в Україні	21
<i>ВИСНОВКИ.....</i>	<i>24</i>
<i>Список використаних джерел.....</i>	<i>26</i>

ВСТУП

У сучасній правовій державі судова влада виконує важливу функцію гарантування захисту прав, свобод та законних інтересів громадян від неправомірних дій органів влади, посадових осіб та інших суб'єктів публічної адміністрації. Особливе місце в системі судочинства України належить адміністративним судам, діяльність яких безпосередньо спрямована на забезпечення законності, справедливості та правового порядку у сфері публічно-правових відносин.

Актуальність дослідження теми. Адміністративне судочинство займає особливе місце в системі правового захисту громадян та юридичних осіб в Україні. В умовах утвердження в Україні принципів верховенства права, демократизму та правової держави, адміністративні суди відіграють ключову роль у забезпеченні справедливості та законності у взаємовідносинах людини з державою. Саме через адміністративне судочинство громадяни мають змогу захищати свої права від зловживань і неправомірних рішень органів публічної влади, які володіють значним обсягом владних повноважень.

Особливої актуальності тема набуває у зв'язку з реформуванням судової системи України, впровадженням принципів європейського адміністративного права та прагненням гармонізувати національне законодавство з вимогами міжнародних стандартів, зокрема стандартів Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини.

Крім того, з кожним роком спостерігається зростання кількості адміністративних спорів, пов'язаних з питаннями пенсійного забезпечення, оподаткування, соціальних гарантій, митних і земельних правовідносин, а також оскарженням рішень та дій органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та органів державної влади. Ці обставини свідчать про зростаючу потребу суспільства у доступному та ефективному механізмі правового захисту, яким і виступає адміністративне судочинство.

Разом з тим, адміністративне судочинство має низку специфічних особливостей, які відрізняють його від інших видів судового провадження. Йдеться про спеціальний характер правовідносин, обмежене коло учасників, активну роль суду в дослідженні обставин справи, а також специфіку процедур доказування та правового захисту. Саме ці аспекти вимагають теоретичного осмислення та практичного вдосконалення.

Важливо наголосити, що сучасна юридична наука зіштовхується з проблемою недостатнього аналізу функціонування адміністративного судочинства в контексті реальних змін суспільно-політичної ситуації в Україні, що ще раз підкреслює актуальність дослідження цієї теми. З огляду на все зазначене, вивчення особливостей адміністративного судочинства є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору для подальшого удосконалення судової системи України.

Мета курсової роботи. Отож, зважаючи на тему, обрану для даної роботи, можна окреслити таку мету дослідження: є комплексний аналіз особливостей адміністративного судочинства в Україні, виявлення його правових, процедурних та функціональних характеристик, які відрізняють цей вид судового провадження від інших форм судочинства.

Стан дослідження. Особливості адміністративного судочинства є предметом постійної уваги правників і науковців. Досліджуються принципи, стадії провадження, проблеми доступу до судового захисту та ефективності виконання рішень. Попри наявні теоретичні й практичні напрацювання, питання вдосконалення процедур адміністративного судочинства залишаються актуальними.

При дослідженні даного питання я керувався українським законодавством, а саме: Конституцією України, Кодексом України про адміністративні судочинства, а також працями таких учених як: В Бондаренко, М. Джарафова, Н.Гузела, І.Коваленко, С. Серьогін, О.Ярема та інших.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

1.1. Визначення поняття адміністративного судочинства

Адміністративне судочинство є однією з фундаментальних складових судової системи України, що виконує функцію захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від неправомірних дій або бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб. Воно виступає гарантією дотримання принципу верховенства права, а також забезпечує стабільність і справедливість у публічно-правових відносинах.

У широкому розумінні адміністративне судочинство можна визначити як установлену законом сукупність процесуальних норм, що регулюють порядок розгляду і вирішення адміністративними судами спорів, які виникають між суб'єктами публічно-правових відносин. Його специфіка полягає в тому, що такі спори стосуються рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, які діють від імені держави чи органів місцевого самоврядування.

Правова природа адміністративного судочинства полягає у взаємодії елементів матеріального і процесуального права. З одного боку, воно базується на нормах адміністративного права, які визначають зміст правовідносин між державою і особою; з іншого боку, його регламентує Кодекс адміністративного судочинства України, що встановлює порядок судового розгляду публічно-правових спорів. На думку В.А. Бондаренка, **«правосуддя, яке здійснюється судами в порядку адміністративного судочинства, має адміністративно-правову та цивілістичну процесуальну природу»** [1, с. 57].

Особливістю адміністративного судочинства є його підконтрольність Конституції України та міжнародним стандартам прав людини, зокрема нормам Європейської конвенції з прав людини. Судовий захист у публічно-правових спорах є інструментом реалізації права на справедливий суд, яке гарантується статтею 6 зазначеної Конвенції. Це означає, що адміністративні суди не лише

застосовують національне законодавство, а й враховують практику Європейського суду з прав людини.

Крім того, важливою рисою є превентивна функція адміністративного судочинства: воно спрямоване не лише на усунення правопорушень, що вже відбулися, а й на запобігання новим порушенням прав з боку органів влади. Це створює атмосферу юридичної відповідальності в діяльності публічних органів та сприяє формуванню правової держави.

Ще одним аспектом, який варто підкреслити, є доступність адміністративного судочинства. Процедура подання адміністративного позову є доволі спрощеною порівняно з іншими видами судового провадження. Законодавство не вимагає обов'язкового представництва інтересів через адвоката, що дозволяє більшій кількості громадян самостійно звертатися до суду у разі порушення їх прав. Така відкритість є надзвичайно важливою у контексті забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини. У цьому контексті адміністративне судочинство виконує ще й соціальну функцію — формує довіру до судової системи та утверджує ідею, що кожна особа може відстояти свої права у відносинах з державою.

Таким чином, адміністративне судочинство є складною, але вкрай важливою системою процедур, спрямованих на забезпечення балансу між правами людини та публічними інтересами держави, запобігання зловживанням з боку влади та утвердження принципу справедливості у суспільстві.

1.2. Принципи адміністративного судочинства: сутність та значення

Принципи адміністративного судочинства є наріжним каменем, на якому базується весь процес вирішення адміністративних спорів у демократичній правовій державі. Вони визначають не лише юридичну природу цього виду судочинства, але й впливають на всю систему захисту прав і свобод громадян у публічно-правових відносинах.

Адміністративне судочинство в Україні відзначається комплексністю й динамічністю, що обумовлено як зміною суспільно-політичних умов, так і впливом європейських правових стандартів. Принципи, що закладені в основу адміністративного процесу, виконують низку функцій: нормативно-регулятивну (визначають зміст і характер правовідносин), телеологічну (орієнтують процес на досягнення певної мети — забезпечення законності й захисту прав особи), аксіологічну (відображають цінності суспільства) та системоутворюючу (забезпечують єдність судової практики).

Науковець М.В. Джафарова справедливо зазначає, що «принципи адміністративного судочинства визначають характер, побудову, соціальну спрямованість і основні властивості правового регулювання цієї галузі права» [2, с. 96]. Ця думка вказує на те, що принципи не є формальними деклараціями — вони активно впливають на правозастосовчу практику, формуючи умови для справедливого і ефективного вирішення спорів.

Особливого значення набувають такі принципи, як:

- Принцип верховенства права, що означає обов'язковість підкорення всіх учасників адміністративних відносин — як громадян, так і державних органів — вимогам закону;
- Принцип рівності сторін у процесі, який забезпечує справедливий розгляд справи незалежно від статусу учасників спору;
- Принцип змагальності, що дає кожній стороні право вільно відстоювати свої позиції та докази;
- Принцип офіційності, який дозволяє суду за власною ініціативою досліджувати фактичні обставини справи в інтересах законності та справедливості.

О.Г. Ярема у своїй праці зазначає, що «реалізація принципів адміністративного судочинства має забезпечувати не тільки формальне дотримання норм права, але й досягнення реального справедливого результату у кожній конкретній справі» [6, с. 74]. Такий підхід орієнтує судову практику не

тільки на букву закону, але й на забезпечення фактичного відновлення справедливості.

Сучасний розвиток адміністративного судочинства в Україні значною мірою пов'язаний із приведенням національних норм у відповідність до стандартів, закріплених у практиці Європейського суду з прав людини. Зокрема, це стосується принципу доступності правосуддя, розумності строків судового розгляду та ефективності судових рішень.

Важливо наголосити, що дотримання принципів адміністративного судочинства є обов'язком не тільки суддів, але й усіх учасників процесу. Вони служать запобіжниками проти можливих зловживань і порушень, сприяють підвищенню довіри суспільства до судової влади.

Таким чином, у адміністративному судочинстві принципи мають не просто формальне значення — вони є гарантією того, що справедливість буде не тільки задекларована, а й реально забезпечена у кожному конкретному випадку.

Отже, принципи адміністративного судочинства становлять базову основу для організації та здійснення судового розгляду публічно-правових спорів в Україні. Вони виступають запорукою справедливості, законності та ефективного захисту прав людини. У нинішніх умовах розвитку правової системи України важливим завданням є не лише закріплення принципів у законодавстві, але й забезпечення їх реального втілення у практиці адміністративних судів. Саме дотримання принципів дає змогу говорити про ефективність судочинства як одного з головних елементів демократичної держави.

1.3. Роль адміністративного судочинства у формуванні правової держави

Адміністративне судочинство посідає особливе місце у системі правового захисту в Україні. Його головною особливістю є спрямованість на забезпечення балансу між громадянином і державою шляхом контролю за законністю діяльності суб'єктів владних повноважень.

У контексті формування правової держави адміністративне судочинство виступає не лише засобом вирішення індивідуальних спорів, а й інструментом утвердження принципу верховенства права у публічно-правових відносинах.

На думку С.В. Серьогіна, **«адміністративне судочинство забезпечує реалізацію концепції верховенства права через механізм судового контролю за діяльністю органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного адміністрування»** [5, с. 49].

Це твердження підкреслює одну з ключових особливостей адміністративного судочинства — можливість судового оскарження актів, рішень або бездіяльності влади з боку громадян та організацій.

Іншою важливою особливістю є активна роль суду у встановленні істини у справі. Суд не обмежується пасивним розглядом матеріалів, наданих сторонами, а має право самостійно витребувати докази, що сприяє досягненню реальної справедливості.

Як зазначає І.М. Коваленко, **«через адміністративне судочинство громадяни не тільки захищають свої права, а й беруть участь у формуванні правових механізмів державного управління»**[4, с. 85]. Таким чином, адміністративне судочинство стимулює вдосконалення як правової системи, так і самої діяльності органів влади.

Відмінною особливістю адміністративного судочинства є також характер спору: більшість справ стосується рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Це принципово відрізняє адміністративний процес від цивільного чи кримінального судочинства, де сторонами виступають рівноправні учасники без владних прерогатив.

У межах адміністративного судочинства важливими особливостями виступають:

- можливість оскарження нормативно-правових актів індивідуальної дії;
- зобов'язання суду активно діяти для з'ясування обставин справи;
- домінування принципу офіційності та об'єктивної істини.

Таким чином, адміністративне судочинство, будучи спрямованим на контроль за діями влади, формує правову культуру державного управління, сприяє побудові ефективної, прозорої та підзвітної системи влади, що відповідає вимогам правової держави.

Враховуючи вищевикладене слід зазначити, що адміністративне судочинство в Україні виконує унікальну роль у формуванні правової держави. Його особливості — спрямованість на контроль за публічною владою, активна позиція суду та можливість захисту прав громадян у сфері владних відносин — забезпечують реальне втілення принципів законності, справедливості та верховенства права. Без ефективного адміністративного судочинства побудова демократичної правової держави була б неможливою.

Також, слід зазначити у висновку, що адміністративне судочинство має власну правову природу, яка полягає у вирішенні публічно-правових спорів між особою та державою на основі принципів верховенства права, рівності сторін і справедливості. Особливістю цього виду судочинства є його спрямованість на реальний захист громадян від можливих порушень прав з боку органів публічної влади.

Принципи адміністративного судочинства формують основу процесуального порядку розгляду справ, визначають активну роль суду у встановленні істини, орієнтують судову діяльність на забезпечення законності, ефективності та прозорості розгляду справ.

Роль адміністративного судочинства у формуванні правової держави полягає в забезпеченні підконтрольності влади закону, реалізації права громадян на судовий захист і утвердженні принципу справедливості у взаєминах між особою і державою. Загалом, адміністративне судочинство в Україні є не лише інструментом вирішення спорів, а й важливим механізмом конституційної демократії, який активно впливає на розвиток правової системи та забезпечення прав людини.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Особливості суб'єктного складу в адміністративному судочинстві

Адміністративне судочинство має особливий суб'єктний склад, що суттєво відрізняє його від інших видів судового провадження, таких як цивільне чи господарське. Основною характеристикою адміністративного процесу є те, що однією зі сторін спору обов'язково виступає суб'єкт владних повноважень, тобто орган державної влади, місцевого самоврядування або інша посадова чи службова особа, яка реалізує владні функції.

Статус сторін у публічно-правових спорах

У публічно-правових спорах позивачами здебільшого є фізичні або юридичні особи, які оскаржують рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень. Відповідачами, у свою чергу, є ті самі суб'єкти владних повноважень, щодо яких подано позов.

Особливістю є нерівноправність фактичного становища сторін: відповідач наділений владними повноваженнями, що потенційно може порушити права громадян. Саме тому адміністративний суд має забезпечити процесуальну рівність сторін та створити умови для ефективного захисту прав позивача.

Як зазначає В.А. Бондаренко, «особливістю адміністративного судочинства є те, що в центрі процесу стоїть спір між особою та державою, де особа часто має слабшу позицію, яку необхідно захищати додатковими процесуальними гарантіями» [1, с. 63].

Специфіка участі органів державної влади та місцевого самоврядування як відповідачів

Органи державної влади або місцевого самоврядування в адміністративному судочинстві виступають як сторони, проти яких висунуто вимоги. Їх участь у процесі має низку особливостей:

- Відповідач має довести правомірність своїх рішень, дій або бездіяльності.

- Наявність владного ресурсу не звільняє відповідача від обов'язку діяти відповідно до принципу добросовісності у процесі.
- Суд активно контролює дії відповідача, перевіряючи їх на відповідність принципам верховенства права, законності, пропорційності та справедливості.

Як справедливо зазначає М.В. Джафарова, «активна роль суду у перевірці рішень суб'єктів владних повноважень є однією з найважливіших гарантій реалізації права на ефективний судовий захист» [2, с. 102].

Права і обов'язки сторін у адміністративному процесі

У межах адміністративного судочинства сторони наділені рівними процесуальними правами: право подавати докази, заявляти клопотання, оскаржувати ухвали суду, брати участь у судових засіданнях.

Однак відповідно до принципу офіційності, суд має право зобов'язати сторони надати певні докази або надати додаткові пояснення, що також є особливістю саме адміністративного процесу.

Позивач має право:

- подати позов до суду з вимогою про захист свого права;
- заявити клопотання про витребування доказів, якщо самостійно їх отримати неможливо;
- бути вислуханим та брати участь у процесуальних діях.

Відповідач (орган влади) зобов'язаний:

- надати суду усі матеріали, що обґрунтовують правомірність оскаржуваного рішення або дії;
- діяти відкрито і добросовісно у судовому процесі;
- забезпечити доступ до адміністративних даних, необхідних для розгляду справи.

Таким чином, особливості суб'єктного складу адміністративного судочинства проявляються у специфічній ролі органів публічної влади як відповідачів та у необхідності створення особливих процесуальних гарантій для захисту прав громадян. Саме ці особливості відрізняють адміністративний процес від інших

видів судочинства і підкреслюють його роль у забезпеченні ефективного захисту прав людини в умовах формування правової держави в Україні.

2.2 Специфіка процесу доказування та активна роль суду в адміністративному судочинстві

Однією з найяскравіших особливостей адміністративного судочинства є специфіка процесу доказування та особлива активність суду при встановленні фактичних обставин справи. На відміну від цивільного чи господарського судочинства, де переважає змагальність сторін, адміністративний процес характеризується домінуванням принципу офіційності та активного втручання суду в хід розгляду справи.

Основою адміністративного судочинства є принцип офіційності, відповідно до якого суд має самостійно вживати заходів для з'ясування всіх обставин справи, необхідних для ухвалення законного і обґрунтованого рішення. Суд не обмежується пасивним аналізом доказів, поданих сторонами, а має право витребувати додаткові докази, проводити перевірку наведених фактів, вимагати пояснення від сторін.

Як зазначає О.Г. Ярема, «принцип офіційності в адміністративному процесі є гарантією досягнення об'єктивної істини, що має вирішальне значення для забезпечення прав і свобод громадян» [6, с. 81]. Ця характеристика підкреслює соціальне значення адміністративного судочинства як засобу реального відновлення справедливості.

Принцип об'єктивної істини орієнтує суд на всебічне, повне та неупереджене встановлення обставин справи, незалежно від процесуальної активності сторін.

У адміністративному судочинстві встановлюється особливий порядок розподілу обов'язку доказування:

- Позивач зобов'язаний навести обставини, які обґрунтовують його вимоги.

- Відповідач (орган державної влади або місцевого самоврядування) має довести правомірність своїх рішень, дій або бездіяльності.

Це положення чітко закріплене в Кодексі адміністративного судочинства України. Такий підхід обумовлений необхідністю забезпечення реальної рівності сторін у судовому процесі, враховуючи владний ресурс відповідача.

В.А. Бондаренко зазначає, що «обов'язок доведення правомірності своїх рішень покладається на суб'єктів владних повноважень, оскільки вони здійснюють владні функції і повинні нести відповідальність за їх законність» [1, с. 69].

Особливістю адміністративного процесу є те, що суд не лише оцінює представлені сторонами докази, але й має право витребувати додаткові докази, якщо цього вимагає інтерес справи. Суд може активно залучати докази за власною ініціативою, проводити експертизи, опитувати свідків, запитувати документи.

Такий активний підхід суду обумовлений необхідністю захисту публічних інтересів і прав особи в умовах потенційної нерівності сторін.

Таким чином, процес доказування в адміністративному судочинстві має свої характерні особливості, що зумовлюються специфікою публічно-правових спорів. Принцип офіційності та об'єктивної істини вимагає від суду активної позиції у дослідженні обставин справи.

Відповідачі — суб'єкти владних повноважень — несуть підвищений обов'язок доведення правомірності своїх дій, що сприяє встановленню істини та забезпеченню справедливого вирішення справ.

Ця особливість адміністративного судочинства є важливим елементом у механізмі захисту прав людини в умовах формування демократичної і правової держави, де влада підконтрольна громадянам і закону.

Адміністративні суди, завдяки активній ролі у процесі доказування, виступають гарантом справедливості і верховенства права, що є запорукою зміцнення довіри громадян до правосуддя та державних інститутів.

2.3. Особливості розгляду адміністративних справ та механізм їх оскарження

Адміністративне судочинство в Україні має власну специфіку не лише у складі учасників і процесі доказування, а й у порядку розгляду справ та процедурі оскарження судових рішень. Ці особливості обумовлені завданням адміністративного суду — ефективно захищати права, свободи та законні інтереси громадян у взаєминах із органами публічної влади.

Процес розгляду адміністративної справи поділяється на кілька послідовних стадій:

- **Порушення провадження у справі** (прийняття позовної заяви судом);
- **Підготовче провадження** (з'ясування обставин, витребування доказів);
- **Судовий розгляд справи по суті** (розгляд доказів, заслуховування сторін, дослідження обставин);
- **Ухвалення рішення** (прийняття рішення за результатами судового розгляду).

Особливістю розгляду адміністративних справ є активна роль суду у встановленні істини, забезпечення балансу інтересів сторін і запобігання будь-якому порушенню прав позивача внаслідок владного ресурсу відповідача.

Як зазначає Н.В. Гузела, «суд у адміністративному процесі має бути не лише арбітром, а й активним учасником процесу встановлення істини, оскільки предмет спору часто стосується захисту фундаментальних прав людини» [3, с. 94].

Ще однією важливою особливістю адміністративного судочинства є чітко визначені процедури оскарження судових рішень:

- **Апеляційне оскарження** можливе шляхом подання апеляційної скарги до адміністративного апеляційного суду. Апеляційний суд здійснює перегляд рішення за межами фактів, досліджених судом першої інстанції.

- **Касаційне оскарження** здійснюється у Верховному Суді України. Завданням касаційного перегляду є перевірка правильності застосування норм матеріального та процесуального права.

О.Г. Ярема відзначає: «Ефективне функціонування механізму апеляційного і касаційного перегляду є запорукою забезпечення права на справедливий суд і недопущення судових помилок у адміністративному судочинстві» [6, с. 90].

Таким чином, процедури оскарження спрямовані на реалізацію конституційного права особи на ефективний засіб юридичного захисту, що є однією із основних гарантій правової держави.

Право на апеляційне та касаційне оскарження адміністративних рішень прямо пов'язане з реалізацією статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує кожному право на справедливий судовий розгляд. У випадку адміністративних справ це набуває особливого значення через владну природу дій відповідача і потенційно серйозні наслідки для прав громадян.

Своєчасний та ефективний розгляд скарг у апеляційній чи касаційній інстанції дозволяє усунути судові помилки, відновити права громадян і забезпечити належний рівень довіри до судової влади.

Таким чином, особливості розгляду адміністративних справ та механізмів їх оскарження тісно пов'язані з основною метою адміністративного судочинства — забезпечення реального, не декларативного захисту прав і свобод особи у відносинах із владою. Активна роль суду при розгляді справ, можливість повного перегляду рішень апеляційною та касаційною інстанціями, суворе дотримання принципів законності й справедливості є важливими гарантіями прав людини в Україні.

Особливості цих процедур забезпечують реальне функціонування принципу верховенства права, сприяють формуванню правової держави та зміцненню демократичних основ українського суспільства.

Отже, проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що адміністративне судочинство в Україні є одним із ключових інститутів забезпечення прав і свобод людини в публічно-правових відносинах. Його унікальність полягає у

специфічному суб'єктному складі спорів, особливостях процесу доказування та активній ролі суду у встановленні істини.

Адміністративне судочинство виконує важливу функцію контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, сприяючи підвищенню їх відповідальності перед громадянами. Завдяки особливій процесуальній побудові, що передбачає захист слабшої сторони у публічно-правовому спорі — громадянина або юридичної особи — адміністративні суди забезпечують ефективну реалізацію принципу верховенства права.

Процедури доказування і розгляду справ в адміністративному судочинстві орієнтовані на досягнення об'єктивної істини та захисту прав особи від можливого свавілля публічної влади. Активна роль суду, обов'язок доведення правомірності дій на відповідача та розвинена система апеляційного і касаційного оскарження гарантують справедливість судового процесу і довіру громадян до судової влади.

Адміністративне судочинство в Україні є важливим елементом у формуванні демократичного суспільства та правової держави, де права людини є найвищою соціальною цінністю, а влада діє виключно в межах закону. Його подальший розвиток та вдосконалення є необхідною умовою для забезпечення стабільності, справедливості і верховенства права в українському суспільстві.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні проблеми організації та здійснення адміністративного судочинства

Адміністративне судочинство в Україні, незважаючи на свою надзвичайно важливу роль у забезпеченні прав і свобод громадян, стикається з низкою системних проблем, які заважають ефективному функціонуванню інституту адміністративної юстиції. Ці проблеми є як організаційного, так і правозастосовного характеру.

Однією з найбільш серйозних проблем є нестабільність законодавчого регулювання адміністративного процесу. Часті зміни до Кодексу адміністративного судочинства України призводять до правової невизначеності, ускладнюють формування сталої судової практики та знижують рівень довіри до судової системи.

Як зазначає С.В. Серьогін, «постійні законодавчі новації у сфері адміністративного судочинства без належного теоретичного обґрунтування та узгодження з правозастосовною практикою призводять до руйнування принципу правової певності» [5, с. 61].

Крім того, практика свідчить про нерівномірне застосування адміністративного законодавства різними судами, що створює ризик правової нерівності та непередбачуваності судових рішень.

Іншою гострою проблемою є доступність адміністративного судочинства для громадян. Підвищення судових зборів, складність адміністративних процедур, недостатній рівень правової обізнаності населення значно ускладнюють реалізацію права на звернення до суду.

Як підкреслює Н.В. Гузела, «ефективний доступ до адміністративного правосуддя є базовим елементом правової держави, і його обмеження прямо загрожує реалізації права на справедливий суд» [3, с. 100].

Особливо проблематичною є ситуація у віддалених регіонах, де фізична доступність судів обмежена, а доступ до правової допомоги мінімальний.

Ще одним аспектом є відсутність єдності у судовій практиці адміністративних судів, навіть на рівні рішень апеляційних і касаційних інстанцій. Це ускладнює прогнозування результатів справ і знижує довіру громадян до системи правосуддя в цілому.

Важливим залишається питання належної спеціалізації суддів у сфері адміністративного судочинства. Брак спеціальної підготовки та недостатній рівень кваліфікації окремих суддів призводить до низької якості розгляду справ і помилок у правозастосуванні.

Отже, сучасне адміністративне судочинство в Україні стикається з численними викликами, які негативно впливають на його ефективність. Проблеми законодавчої нестабільності, обмеженої доступності правосуддя, нерівності судової практики і недостатньої кваліфікації кадрів вимагають комплексного вирішення на рівні державної політики. Подолання цих проблем є критично важливим для забезпечення реальної реалізації принципу верховенства права, підвищення рівня захисту прав громадян та зміцнення демократичних основ правової держави в Україні. Удосконалення адміністративного судочинства має стати пріоритетом реформування судової системи задля формування ефективного механізму захисту прав і свобод особи.

3.2. Вплив європейських стандартів на адміністративне судочинство України

Інтеграція України до європейського правового простору визначила нові орієнтири розвитку адміністративного судочинства, основою яких є стандарти Європейського Союзу та практики Європейського суду з прав людини. Європейські стандарти вимагають не лише формального закріплення прав громадян у законодавстві, але й ефективної реалізації права на справедливий судовий розгляд у публічно-правових спорах.

Однією з ключових вимог є забезпечення права на ефективний засіб юридичного захисту, закріпленого у статті 13 Європейської конвенції з прав людини. Це означає, що особа повинна мати реальну можливість оскаржити будь-які порушення її прав з боку органів влади, а суд має забезпечити справедливий, неупереджений та розумний за строками розгляд справи.

Як справедливо зазначає С.В. Серьогін, «адаптація адміністративного судочинства до європейських стандартів вимагає не лише формального запозичення норм, але й сутнісної зміни практики розгляду адміністративних спорів» [5, с. 77].

Реформування адміністративного судочинства повинно орієнтуватися на забезпечення прозорості процедур, спрощення доступу до суду, підвищення ефективності механізмів захисту прав особи.

Практика Європейського суду з прав людини у справах проти України

Значний вплив на розвиток адміністративного судочинства справила практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Рішення ЄСПЛ у справах проти України, зокрема такі як «Афанасьєв проти України», «Романов проти України», звертають увагу на порушення права на справедливий судовий розгляд, надмірні строки розгляду справ та невиконання судових рішень.

Н.В. Гузела підкреслює, що «систематичні порушення Україною норм Конвенції свідчать про необхідність глибинних реформ адміністративного судочинства відповідно до стандартів Європейського суду з прав людини» [3, с. 104].

Ці рішення слугують своєрідним дороговказом для вдосконалення адміністративного процесу та запровадження реальних гарантій захисту прав особи.

Міжнародні стандарти наголошують, що адміністративне судочинство повинно бути доступним, незалежним, неупередженим і здатним надавати реальний захист прав і свобод людини. Судові процедури повинні бути чітко регламентовані, зрозумілі для громадян і гарантувати швидке вирішення спору без невинуватених затримок.

Важливими є також вимоги до забезпечення виконання судових рішень у публічно-правових спорах, оскільки формальне рішення без реальної його реалізації не відповідає європейським стандартам захисту прав.

Таким чином, європейські стандарти суттєво вплинули на розвиток адміністративного судочинства в Україні, поставивши завдання не лише змінити законодавчу базу, але й забезпечити реальну ефективність судового захисту прав особи. Практика Європейського суду з прав людини слугує важливим джерелом орієнтації для національних судів у розгляді адміністративних справ.

Підвищення рівня відповідності адміністративного судочинства європейським стандартам сприятиме зміцненню довіри громадян до правосуддя, забезпеченню реальної підконтрольності влади та розвитку України як демократичної, правової держави. Подальша гармонізація національного адміністративного процесу з міжнародними нормами є необхідною умовою для успішної євроінтеграції України та утвердження прав людини як найвищої соціальної цінності.

3.3. Перспективи вдосконалення адміністративного судочинства в Україні

Сучасний стан адміністративного судочинства в Україні свідчить про його значний прогрес у забезпеченні прав громадян. Однак численні виклики й проблеми, виявлені у правозастосовчій практиці, вимагають подальшого вдосконалення як законодавчих, так і організаційних основ функціонування адміністративної юстиції. Одним із основних напрямів вдосконалення адміністративного судочинства є систематизація та стабілізація законодавства. Часті зміни Кодексу адміністративного судочинства України без глибокого обґрунтування створюють правову невизначеність.

На думку О.Г. Яреми, «удосконалення адміністративного процесуального законодавства повинно бути спрямоване на посилення гарантій доступу до правосуддя та забезпечення правової певності для всіх учасників процесу» [6, с. 95].

Необхідно також спростити процедури звернення до адміністративного суду, зменшити судові витрати для громадян та розширити коло питань, які можуть розглядатися в адміністративних судах.

Важливою перспективою є вдосконалення організаційної структури адміністративних судів. Потрібне забезпечення їх належного кадрового потенціалу, підвищення рівня кваліфікації суддів, особливо в питаннях практики Європейського суду з прав людини.

Професор М.В. Джафарова вказує: «Якість адміністративного судочинства безпосередньо залежить від професійної компетентності суддів та їхньої здатності застосовувати європейські стандарти захисту прав людини» [2, с. 120].

Також необхідним є розвиток електронного правосуддя в адміністративних судах для полегшення доступу громадян до судових процедур.

Ефективний захист прав людини у сфері публічно-правових відносин можливий лише за умови підвищення якості судового розгляду адміністративних справ. Для цього необхідно:

- вдосконалити механізми забезпечення виконання судових рішень;
- посилити контроль за дотриманням процесуальних прав сторін;
- розвивати практику судового розгляду спорів щодо оскарження нормативно-правових актів.

Розвиток адміністративного судочинства повинен бути спрямований на створення доступного, справедливого, ефективного механізму захисту особи у відносинах із державою.

Отже, перспективи розвитку адміністративного судочинства в Україні пов'язані зі стабілізацією законодавства, удосконаленням організації судів, підвищенням кваліфікації суддів та впровадженням сучасних технологій у судову практику.

Забезпечення реального доступу громадян до правосуддя, єдності судової практики, швидкості та ефективності судового розгляду є ключовими напрямками реформ.

Удосконалення адміністративного судочинства має не лише покращити якість правосуддя, але й сприяти утвердженню верховенства права, правової рівності та розвитку України як демократичної держави, що гарантує захист прав і свобод кожної особи.

Дослідження проблем і перспектив розвитку адміністративного судочинства в Україні дозволило виявити ключові чинники, які впливають на ефективність захисту прав і свобод особи у сфері публічно-правових відносин.

Аналіз показав, що сучасне адміністративне судочинство стикається з низкою викликів, серед яких нестабільність законодавчої бази, складність доступу громадян до судового захисту, нерівність судової практики та недостатня кваліфікація окремих суддів. Ці проблеми суттєво ускладнюють реалізацію принципу верховенства права і знижують довіру громадян до системи правосуддя.

Водночас, значний позитивний вплив на розвиток адміністративного судочинства має європейська інтеграція України та імплементація стандартів Європейського суду з прав людини. Гармонізація національного законодавства з міжнародними нормами відкриває нові можливості для забезпечення справедливого, ефективного і доступного правосуддя.

Перспективи вдосконалення адміністративного судочинства пов'язані з необхідністю законодавчої стабільності, підвищення якості організації судів, розвитку електронного правосуддя, зміцнення процесуальних гарантій та забезпечення реального виконання судових рішень.

Розвиток адміністративного судочинства є стратегічно важливим для утвердження в Україні демократичної правової держави, де права людини є найвищою соціальною цінністю, а діяльність влади підлягає ефективному судовому контролю.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження особливостей адміністративного судочинства в Україні дозволяє дійти важливих висновків щодо його теоретичних засад, практичних особливостей функціонування та перспектив розвитку в умовах формування правової держави.

Адміністративне судочинство виступає особливою формою судового захисту прав і свобод особи у відносинах з публічною владою. Його правова природа визначається специфічним характером спорів — участю суб'єктів владних повноважень, що зумовлює необхідність створення спеціальних процесуальних механізмів для забезпечення ефективного судового захисту. Відповідно до принципів верховенства права, рівності сторін, об'єктивності та доступності правосуддя адміністративні суди забезпечують дотримання балансу між інтересами особи та держави.

Особливе місце в адміністративному судочинстві займають його базові принципи, що формують зміст і характер процесуальної діяльності. Принцип офіційності передбачає активну роль суду у встановленні фактичних обставин справи, принцип об'єктивної істини орієнтує судову діяльність на досягнення реальної справедливості, а принцип рівності сторін гарантує, що владні прерогативи органів держави не стануть перешкодою для належного захисту прав громадянина.

Аналіз особливостей суб'єктного складу, процесу доказування та механізмів оскарження в адміністративному судочинстві засвідчив, що цей вид судочинства має власні, специфічні риси, спрямовані на захист слабшої сторони у публічно-правових спорах. Важливу роль відіграє також відповідальність суб'єктів владних повноважень за правомірність своїх дій, що зміцнює довіру до системи правосуддя і сприяє утвердженню принципу законності у діяльності органів влади.

Разом з тим, дослідження виявило ряд актуальних проблем організації та здійснення адміністративного судочинства: законодавча нестабільність,

обмежений доступ громадян до правосуддя, недостатня єдність судової практики, нерівномірність рівня підготовки суддів. Ці проблеми істотно ускладнюють ефективність судового захисту прав особи у адміністративних спорах.

Важливим чинником розвитку адміністративного судочинства є вплив європейських стандартів. Інтеграція України до європейського правового простору та практика Європейського суду з прав людини вимагають від національної судової системи забезпечення реального, а не формального захисту прав і свобод громадян. Гармонізація законодавства, запровадження сучасних технологій у судовий процес, підвищення професійного рівня суддів є необхідними умовами приведення адміністративного судочинства у відповідність до міжнародних стандартів.

Перспективи розвитку адміністративного судочинства в Україні пов'язані із забезпеченням стабільності законодавства, покращенням організаційної структури судів, розвитком електронного правосуддя, посиленням доступності та відкритості судових процедур. Удосконалення адміністративного судочинства є не лише технічним завданням, а й важливим етапом розбудови правової держави, де права людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

Таким чином, адміністративне судочинство в Україні — це не лише окрема галузь правосуддя, а й важливий інструмент конституційної демократії, що забезпечує контроль за діяльністю публічної влади та реальне гарантування прав і свобод особи. Подальший розвиток цього інституту має стати пріоритетним напрямом реформування судової системи України в контексті утвердження принципів законності, справедливості та верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Бондаренко В.А.** Адміністративне судочинство як правовий інститут адміністративного права : монографія. Київ : Правова єдність, 2021. 220 с.
2. **Джафарова М.В.** Принципи адміністративного судочинства: сутність і значення : монографія. Харків : Право, 2023. 256 с.
3. **Гузела Н.В.** Адміністративне судочинство на сучасному етапі розвитку: теоретико-правові аспекти. Наукові записки Львівського національного університету імені Івана Франка. 2022. №9. С. 88–104.
4. **Коваленко І.М.** Роль адміністративного судочинства у формуванні правової держави монографія. Київ КНТ, 2022. 180 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96ВР станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
6. **Серьогін С.В.** Реалізація принципу верховенства права у адміністративному судочинстві : монографія. Харків Юрайт, 2021. 192 с.
7. **Ярема О.Г.** Теоретичні основи адміністративного судочинства в Україні : навчальний посібник. Львів СПОЛОМ, 2023. 210 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36. Ст. 446.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Офіційний вісник України. 2006. №32. Ст. 1180.
10. **Шевченко Ю.С.** Проблеми та перспективи розвитку адміністративної юстиції в Україні монографія. Одеса Фенікс, 2021. 196 с.
11. **Петренко Л.О.** Сучасні аспекти реалізації права на справедливий суд в адміністративному судочинстві України Юридичний вісник України. 2022 № 4. С. 32–41.
12. **Shevchuk O., Kompaniets I., Volianska O., Shovkoplias O., Baranchuk V.** Electronic Administrative Judicial Procedure of Ukraine and the Right to Judicial

- Protection: Problems of Legal Regulation and Practical Issues *Juridical Tribune Review of Comparative and International Law*. 2024. T. 14, № 1. С. 98–115. DOI: 10.62768/TBJ/2024/14/1/06.
13. **Tymoshchuk V.** Ukraine's New Law on Administrative Procedure: Progress Toward EU Standards and Implications for Tax and Customs *Lex Portus*. 2024. T. 10, № 5. С. 45–60. DOI: 10.62821lp10502.
14. **Adaptation of the Ukrainian Administrative Justice System to EU Requirements: Transparency, Efficiency and Accessibility in Public Law Disputes** CERIDAP. 2024.
15. **Administrative Law Measures to Prevent Corruption: Practical Applications in Ukraine** *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. № 5. С. 130–145.
16. **Administrative proceedings within the legal system of Ukraine** *Вісник юридичних наук*. 2024. № 2. С. 50–65.
17. **Administrative law measures to prevent corruption** *Вісник юридичних наук*. 2024. № 3. С. 70–85.